

حسابداری اقلام زیر خط ترازنامه در حسابداری مشارکت راستین

محمود الهیاری فرد^۱ بیژن بیدآباد^۲

چکیده

اصول حسابداری متعارف بانکها و موسسات مالی و اعتباری بر پایه اقلام بالای خط ترازنامه و بدون توجه به اصل تعلق نما به اصل و اغماض طول زمان مشارکت و مبتنی بر منابع مالکانه و یا وکالتی در بخش بدهی و دارایی‌های مبتنی بر بدهی است هر چند که ارتباط نظامند بین دارایی و بدهی در سپرده‌های وکالتی مشخص نیست. به عبارت دیگر منابع در اختیار بانک در بانکداری اسلامی وجوه مالکانه بانک نیست و لذا ثبت آن در بالای خط ترازنامه یک اشکال فاحش در عملیات حسابداری تلقی می‌شود. همینطور وام‌ها و تسهیلات پرداخت شده بانک جزء دارایی بانک محسوب نمی‌شود؛ بلکه این اقلام یعنی سپرده‌ها و تسهیلات اعطایی همگی در زمره تعهدات و امانی بوده و باید زیر خط ترازنامه درج شوند. این موضوع با ذات فعالیت واسطه‌گری موسسات مالی مشارکتی در بانکداری اسلامی متفاوت است.

در مقابل حسابداری مشارکت راستین بر پایه اقلام زیر خط ترازنامه و مبتنی بر تعهدات موسسه مالی در قبال سپرده‌گذاران و گیرندگان منابع مالی می‌باشد به نحوی که با ماهیت فعالیت واسطه‌گری مالی (مشارکت) منطبق است. صندوق بانک متأثر از سرمایه جزء یک (سرمایه پرداخت شده) و شامل ذخایر مازاد بانک محسوب می‌شود؛ در مقابل صندوق بانکداری راستین اقلام زیر خط ترازنامه و وجوه آن جزو ذخایر بانک نیست. در این مقاله نحوه عملیات حسابداری اقلام زیر خط ترازنامه در سیستم حسابداری مشارکت راستین تشریح شده است.

کلید واژه‌ها: حسابداری مشارکت راستین، مشارکت در سود و زیان راستین، بانکداری غیربوی، بانکداری راستین، ذخایر

JEL: L86, L87, G21, G26

^۱ کارشناس ارشد اقتصادی مرکز مطالعات اقتصادی و بانکداری اسلامی بانک ملی ایران.

M_Allahyarifard@BML.ir Allahyarifard@gmail.com

^۲ اقتصاددان و مشاور ارشد سابق بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران <http://www.bidabad.ir> bijan@bidabad.ir

تحقق عملیات مشارکت در سود و زیان (PLS) در دهه‌های اخیر به‌رغم گسترش بانکداری اسلامی^۳ بدلیل ناکافی بودن بسترهای اجرایی اعم از سازکارهای مقرراتی، نظارتی و مدیریتی و به بیان دیگر افزایش ریسک عملیاتی و همچنین عدم تدوین و طراحی مکانیزم اجرایی و عملیاتی آن اغلب دچار خلط مبحث با بانکداری ربوی شده است. مطالعات و بررسی‌های انجام شده توسط اقتصاددانان کشورهای اسلامی و غیراسلامی در مورد بانکداری مشارکت در سود و زیان با تأکید بر ابعاد نظری به مزایا و معایب این الگو متمرکز شده است. عمده دلایل ارائه شده در عدم تحقق و گسترش این نوع از بانکداری عمدتاً بر محور تنگنایهای زیرساختی، افزایش ریسک عملیاتی، تأکید بر اجرای فرآیندهای بانکداری اسلامی و اخلاق محور بر میراث فرآیندهای حسابداری بانکداری متعارف و جدید بودن این نوع از الگوی بانکداری و عوامل مورد اشاره را دلیلی موجه بر عدم گسترش این نوع از بانکداری تلقی نموده‌اند. نتایج مطالعات نظری و کاربردی انجام شده در مورد الگوی بانکداری مشارکت در سود و زیان حاکی از مزیت‌های این الگوی بانکداری و راحل‌های اجرایی برای هر کدام از موارد سوال برانگیز در قالب یک بسته اجرایی قابل ارائه خواهد بود.

سیستم بانکداری راستین مجموعه عملیات بانکی طراحی شده به منظور تحقق بانکداری اسلامی واقعی است که با علم به این وجوه سعی کرد تا فرآیندها، دستورالعمل‌ها، رویه‌ها، ارکان، قواعد و سازمان مشارکت را به صورت جامع مد نظر قرار داده و راه حل جامعی در این ارتباط طراحی نماید که در نوع خود بی‌نظیر است.^۴ بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین یکی از بخش‌های اصلی بانکداری راستین است. بانک به نمایندگی از طرف سپرده‌گذار برای تأمین تمام یا قسمتی از منابع مالی مورد نیاز طرح سرمایه‌گذاری مجری، منابع سپرده‌گذار را طبق ضوابط مدون در اختیار مجری قرار می‌دهد تا مجری با استفاده از این منابع نسبت به اجرای طرح‌نامه خود اقدام و سود یا زیان ناشی از اجرای طرح به نسبت سرمایه و مدت مشارکت بین طرفین تقسیم شود. در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین نرخ بازدهی حاصل از سرمایه‌گذاری منابع سپرده‌گذاران با حذف سود ثابت و بر اساس سود مبتنی بر بازدهی بخش حقیقی اقتصاد محاسبه و تعیین می‌گردد.

الگوی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین ضمن رفع شبهه ربوی موجب خواهد شد تا سپرده‌گذاران از نرخ بازدهی در بخش حقیقی اقتصاد منتفع و همچنین شرایطی مطلوبی را برای ثبات در بازارهای پولی، مالی و تأمین اعتبار طرح‌های سرمایه‌گذاری فراهم نماید. بی‌شک تحقق این الگو مستلزم بررسی جامع در کلیه بخشهای زیرساختی اعم از مقررات و دستورالعمل‌ها، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، محصولات و خدمات، گروه‌های مشتریان، ابزارهای مالی، مدیریت ریسک، زیرساخت اداری و سیستم‌های حسابداری و مالی خواهد بود.

اجرای بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) راستین مستلزم وجود زیرساخت‌های قانونی و مقرراتی، نظام حسابداری و مالی، مدیریت ریسک، سیستم‌های فناوری اطلاعات و زیرساخت اداری و سازمانی خاصی است، و در بخش حسابداری و مالی آن مواردی چون محاسبه سود، سهم سود شرکاء و ذینفعان، تفکیک حساب‌های معین هریک از محصولات، اسناد حسابداری، عقود، نحوه محاسبه کارمزد دریافتی از سوی بانک و تعیین مبنای نقدی و یا

³ Juan Solé, Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems, Monetary and Capital Markets Dept., IMF Working Paper, WP/07/175, International Monetary Fund, 2007. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07175.pdf>

^۴ بیژن بیدآباد، بانکداری راستین، جلد اول: مباحث نظری. مؤسسه نوین پژوهان، ۱۳۹۴.

بیژن بیدآباد، بانکداری راستین، جلد دوم: مباحث کاربردی. مؤسسه نوین پژوهان، ۱۳۹۴.

بیژن بیدآباد، بانکداری راستین، جلد سوم: مباحث اجرایی. مؤسسه نوین پژوهان، ۱۳۹۴.

تعهدی در نظام بانکداری PLS از جمله موارد مهمی است که می‌بایست برای تحقق بانکداری PLS مورد توجه قرار گیرند. خصوصیات اصلی نظام حسابداری و مالی بانکداری PLS را به طور کلی می‌توان در مواردی چون قابلیت ردگیری منابع مالی سپرده‌گذاری در طرح‌های سرمایه‌گذاری، قابلیت تفکیک اقلام ریز حساب‌های معین زیرخط ترازنامه، واقعی شدن و شفاف‌سازی حسابها، قابلیت ارزش‌گذاری گواهی‌های راستین برحسب مبلغ و طول مدت سرمایه‌گذاری، آورده شرکاء اعم از نقدی و غیر نقدی در قالب نوآوری، افزایش کفایت سرمایه بانک در مقایسه با روش متعارف و همچنین مدیریت و نظارت پروژه توسط بانک معرفی نمود. ویژگی منحصر بفرد مدیریت منابع و مصارف در این شیوه بانکداری پویا بودن و نظارت‌های خارج از بانک می‌باشد.

نحوه نمایش سرفصل‌های حسابداری در ترازنامه‌های بانکی متعارف به گونه‌ای است که در بخش بدهی ترازنامه بانک‌ها، سپرده‌های وکالتی و مالکانه بر اساس زمان‌های سررسید افشا شده است؛ در صورتی که در بخش دارایی‌ها، تسهیلات اعطایی براساس سررسید قراردادها نشان داده نشده است؛ بلکه تسهیلات اعطایی براساس سررسید، زمانی در ترازنامه افشا می‌شود که از سررسید قراردادها ذمه‌ای^۵ و یا مثبتی مطابق دستورالعمل‌های بانک مرکزی زمان‌های خاصی سپری شود؛ آنگاه در طبقه‌های مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول قرار می‌گیرند^۶. همانطور که ذکر شد این روش از تعاریف و اصول واسطه‌گری مالی در بانکداری اسلامی فاصله دارد^۷.

این مقاله در صدد است نظام حسابداری و مالی بانکداری PLS را که به عنوان بخشی از الگوی اجرایی این بانکداری است بررسی نماید. همچنین به عنوان بخشی از بسته راه‌حل اجرایی الگوی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) بطور تخصصی به نظام حسابداری و مالی، فرآیندهای آن از جمله اسناد حسابداری، نحوه محاسبه سود و سازوکارهای تسویه حساب با ارکان اصلی می‌پردازد. در این ارتباط باید ذکر نمود که منابع در اختیار بانک در بانکداری اسلامی وجوه مالکانه بانک نیست و لذا ثبت آن در بالای خط ترازنامه یک اشکال فاحش در عملیات حسابداری تلقی می‌شود. همینطور وام‌ها و تسهیلات پرداخت شده بانک جزء دارایی بانک محسوب نمی‌شود. بلکه این اقلام یعنی سپرده‌ها و تسهیلات اعطایی همگی در زمره تعهدات و امانی بوده و باید زیر خط ترازنامه درج شوند. با توجه به اینکه روش حسابداری مشارکت راستین در این مقاله براساس عملیات بانکداری مشارکت راستین^۸

^۵ سند ذمه ای سندی است که بر اساس آن، شخص متعهد در مقابل متعهدله، انجام تعهدی را بر عهده (ذمه) می‌گیرد. این تعهد می‌تواند پرداخت پول، پرداخت جنس، انجام عمل و غیره باشد.

^۶ جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به سامانه اطلاع رسانی بانک مرکزی <http://www.cbi.ir/category/3719.aspx>

^۷ بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، حسابداری مشارکت در سود و زیان (PLS). مجموعه مقالات کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی، بانک انصار، ۹-۸ بهمن ۱۳۹۲، تهران. <http://www.bidabad.ir/doc/PLS-accounting-fa.pdf>

بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، حسابداری مشارکت راستین، ۱۳۹۲.

<http://www.bidabad.ir/doc/rastin-mosharekat-accounting-fa.pdf>

Bidabad, Bijan, Mahmoud Allahyarifard. Accounting Procedures for Profit and Loss Sharing (PLS) Banking. 2010.

<http://www.bidabad.ir/doc/PLS-accounting-en.pdf>

Bijan Bidabad, Mahmoud Allahyarifard, Mahshid Sherafati, Rastin Partnership Accounting, 2016.

<http://www.bidabad.ir/doc/rastin-mosharekat-accounting-en.pdf>

^۸ مشارکت راستین: مشارکت سپرده‌گذاران در سود و زیان طرح‌های سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای نرخ بازدهی حقیقی طرح و به منظور پیاده‌سازی بانکداری بدون ربا مبتنی بر اصول اخلاق اسلامی.

بانک در بانکداری مشارکت راستین: واحدی است که به نمایندگی از طرف سپرده‌گذار منابع سپرده‌ای سپرده‌گذار را به متقاضیان منابع اعتباری تخصیص می‌دهد و طبق قراردادها مشخص سود یا زیان حاصله، بین سپرده‌گذار و بانک و مجری تقسیم می‌شود. بانک در ازای دریافت حق الجعالة اقدام به ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذاران نموده و منابع سپرده‌گذاران را به درخواست ایشان در یکی از محصولات بانکداری مشارکت راستین، سرمایه‌گذاری می‌نماید و در عوض به سپرده‌گذاران گواهی راستین مربوط به نوع تأمین مالی بکار

طرح شده لذا از اصطلاحاتی که در بانکداری راستین تعریف شده‌اند استفاده می‌نمائیم. حسابداری مشارکت راستین نحوه حسابداری عملیات مشارکت راستین است. در این شیوه نرخ بهره در ثبت اسناد حسابداری و عملیات و حساب‌ها و تحلیل‌های مالی بکار برده نمی‌شود و محاسبات ارزش زمانی سرمایه براساس مبلغ و مدت مشارکت و بدون استعمال نرخ بهره صورت می‌پذیرد.

جزئیات تفصیلی این روش قبلاً مطرح شده است^۹ ولی اینجا با توجه به توسعه موضوع، فقط به مباحث ثبت اقلام و اسناد حسابداری در حسابداری مشارکت راستین پرداخته می‌شود. جزئیات حقوقی این روش در پیشنویس لایحه و آیین‌نامه اجرایی بانکداری راستین^{۱۰} و کتب و مستندات^{۱۱} مربوطه موجود است.

اصول حسابداری مشارکت راستین

حسابداری مشارکت راستین در عملیات بانکداری مشارکت راستین بر مبنای اصول زیر استوار است:

- ۱- نرخ بهره در ثبت اسناد حسابداری و عملیات و حساب‌ها و تحلیل‌های مالی بکار برده نمی‌شود.
- ۲- حال کردن یا آتی کردن ارزش دارایی‌ها از طریق به دست آوردن ارزش فعلی یا ارزش آتی که در حسابداری متعارف با استفاده از نرخ بهره انجام می‌شود در حسابداری مشارکت راستین مبنای محاسبه ارزش زمانی سرمایه نیست. در حسابداری مشارکت راستین مبنای محاسبات ارزش زمانی سرمایه، مبلغ و مدت مشارکت است.
- ۳- «سرمایه زمان‌دار» حاصل ضرب ارزش اسمی سرمایه در مدت مشارکت همان سرمایه در طرح^{۱۲} تعریف می‌شود.
- ۴- سهم‌الشرکه هر صاحب سرمایه در یک مشارکت برابر است با نسبت «سرمایه زمان‌دار» هر فرد تقسیم بر مجموع «سرمایه‌های زمان‌دار» همه شرکاء؛ این نسبت «سهم‌الشرکه زمان‌دار» نامیده می‌شود.
- ۵- سود یا زیان در بانکداری مشارکت راستین به نسبت «سهم‌الشرکه زمان‌دار» صاحبان سرمایه بین آنها توزیع می‌شود.
- ۶- در حسابداری مشارکت راستین برای هر طرح برابری «منابع زمان‌دار» و «مصارف زمان‌دار» ضروری است. «منابع زمان‌دار» برابر است با مجموع «سپرده زمان‌دار» همه سپرده‌گذاران. «مصارف زمان‌دار» برابر است با مجموع «مصرف زمان‌دار» وجوه پرداخت شده به مجری. «سپرده زمان‌دار» از حاصل ضرب مبلغ اسمی سپرده در مدت زمان مشارکت همان سپرده در طرح به دست می‌آید. «مصرف زمان‌دار» برابر است با حاصل ضرب مبلغ اسمی پرداخت شده به مجری در مدتی که همان وجه در اختیار وی قرار گرفته است.

گرفته شده تسلیم می‌نماید. بانک به عنوان وکیل سپرده‌گذار موظف به حفظ حقوق سپرده‌گذار بوده و در این راستا باید کلیه امکانات تخصصی خود را برای حفظ منافع وی بکار برد.

^۹ بیدآباد، بیژن و الهیاری فرد، محمود. (۱۳۹۲). حسابداری بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، مجموعه مقالات کنفرانس مدیریت توسعه پولی و بانکی، بانک انصار، ۹-۸ بهمن ۱۳۹۲، تهران.

^{۱۰} بیدآباد، بیژن، امیراستوار، آذرنگ، عبداللهی، سعید، الهیاری فرد، محمود، پردل، اسکندر، حیدری، مریم، شفیع، علیرضا و پوربهروز، محمدعلی. (۱۳۹۱). پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-bill.pdf>

بیدآباد، بیژن، امیراستوار، آذرنگ، عبداللهی، سعید، الهیاری فرد، محمود، پردل، اسکندر، حیدری، مریم، شفیع، علیرضا و پوربهروز، محمدعلی. (۱۳۹۱). پیشنویس آیین‌نامه اجرائی بانکداری راستین، بانک ملی ایران. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-regulation.pdf>

^{۱۱} مستندات بانکداری مشارکت راستین در بخش بانکداری راستین وبسایت <http://www.bidabad.ir> قابل دسترس است.

^{۱۲} طرح: مجموعه فعالیت‌های اقتصادی مجری است که تحت برنامه منسجم و مشخص، در زمان محدود و با کیفیت، شرایط و هزینه معین به قصد انتفاع برای تأمین مالی در قالب بانکداری مشارکت راستین به بانک ارائه می‌شود.

- ۷- اسناد حسابداری هر طرح و عملیات مالی مربوط به آن در سرفصل جداگانه ثبت و نگهداری می‌شود.
- ۸- سود یا زیان هر طرح متعلق به همان طرح بوده و در ذیل سرفصل همان طرح ثبت و آثار مالی آن بر مجری و سپرده‌گذاران همان طرح مترتب خواهد بود.
- ۹- در حسابداری مشارکت راستین آثار ناشی از تأخیرات غیرموجه بر مبنای روش‌های متداول اخذ جریمه تأخیر تأدیه مبتنی بر نرخ بهره بر متعهد تحمیل نمی‌شود. برای کمی کردن آثار تأخیرات متعهد باید اثر تأخیر بر ارقام درآمدها و هزینه‌های طرح اندازه‌گیری شده و به میزان خالص این اثر جریمه اخذ شود.
- ۱۰- واسطه وجوه بودن بانک در بانکداری مشارکت راستین موجب تفاوت فرآیندهای ثبت اسناد حسابداری در این شیوه بانکداری با بانکداری متعارف می‌شود. در این شیوه سرفصل حساب واسط برای وجوه دریافتی می‌تواند در بخش بدهی‌ها به صورت ارقام زیر خط ترازنامه و در قالب تعهدات بانک ثبت شود. تعهدات مجری بابت پروژه‌ها و صدور گواهی‌های راستین^{۱۳}، اسناد انتظامی یا تعهدات قراردادهای، وثائق و تضمینات، تعهدات بانک و سایر شرکت‌های بیمه‌ای برای بیمه بخشی از اصل سرمایه سپرده‌گذاران از جمله سایر اسناد زیر خط ترازنامه در بخش دارایی‌ها است. هنگام تسویه، اسناد معکوس موارد فوق ثبت می‌شود.
- ۱۱- با توجه به ثبت اسناد حسابداری در بند ۱۰ و به دلیل اینکه وجوه دریافتی از سپرده‌گذار و پرداختی به مجری همانند وجوه امانی و تعهدات است و در زیر خط ترازنامه ثبت می‌شود، ارقام ذخیره احتیاطی و ذخیره قانونی با توجه به این نحوه ثبت حسابداری با بانکداری متعارف تفاوت ماهوی می‌یابد.
- ۱۲- صندوق در حسابداری بانکداری راستین دو نوع است، نوع اول مشابه بانکداری متعارف در بالای خط بخش دارایی‌های ترازنامه و نوع دوم صندوق بانکداری راستین در زیر خط ترازنامه است. دلیل این تفکیک، تفاوت وجوه تعهدی از وجوه نقد دارایی بانک است و اینکه وجوه صندوق راستین شامل ذخایر اضافی بانک نمی‌شود.
- ۱۳- با توجه به بندهای فوق و ویژگی‌های بانکداری مشارکت راستین که بانک را تبدیل به واسطه وجوه می‌نماید وقوع مطالبات معوق، سررسید گذشته، مشکوک الوصول و سوخت شده فقط در صورت عدم اجرای دقیق مفاد مقررات محتمل خواهد بود.
- ۱۴- نسبت کفایت سرمایه طبق آیین‌نامه کفایت سرمایه (مصوب ۱۳۸۲/۱۱/۲۵ شورای پول و اعتبار) از تقسیم سرمایه پایه (طبق آیین‌نامه مربوط به سرمایه پایه بانک‌ها و موسسات اعتباری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۲۷) به مجموع دارایی‌های ارقام بالای خط و زیر خط موزون به ریسک محاسبه می‌شود. حداقل این نسبت برای بانک‌های متعارف ۸٪ معین شده است. با توجه به تغییر ماهیت عملیات مالی و حسابداری در بانکداری مشارکت راستین ناشی از بندهای فوق تعیین نسبت جدید کفایت سرمایه برای این نوع بانکداری ضروری است.

عملیات حسابداری مشارکت راستین و ارقام زیر خط ترازنامه

بانک پس از بررسی طرح و انجام فرآیندهای احراز اهلیت مجری و طرح مطابق با آیین‌نامه بانکداری راستین و

^{۱۳} گواهی‌های راستین: نام مجموعه گواهی‌های طراحی شده در بانکداری مشارکت راستین است که در سیستم پایه یا زیرسیستم‌های آن طبق ضوابط بانکداری مشارکت راستین تعریف و صادر می‌شوند. گواهی‌های راستین با توجه به وجه نظارتی واحد امین بانک بر نحوه عملیات مجری متفاوت از اوراق و با پیشوند گواهی منتشر می‌شوند. بی‌نام بودن، قابل انتقال به غیر، قابلیت خرید و فروش در بازار ثانویه مجازی (بازار گواهی راستین)، درآمدزا بودن معاملات برای بانک، تعیین قیمت برحسب مکانیزم عرضه و تقاضا در بازار گواهی راستین، تسویه دوره‌ای با آخرین مالک گواهی، امکان خصوصی یا دولتی بودن و حقیقی یا حقوقی بودن مشتریان، از جمله خصوصیات است که این گواهی‌ها دارای آن هستند. تسویه یا تبدیل گواهی‌های راستین زیر نظر واحد امین بانک انجام می‌شود.

اخذ کارمزدهای مربوط نسبت به انتشار گواهی راستین اقدام می‌نماید. همزمان با فروش گواهی‌های راستین از طریق سامانه بازار گواهی راستین، اسناد حسابداری ذیل بطور خودکار در سیستم دفتر کل بانکداری راستین^{۱۴} (RGL) ثبت می‌شود. نحوه ثبت عملیات حسابداری مشارکت راستین در اقلام زیر خط ترازنامه بانک از قرار ذیل می‌باشد:

۱. در زمان عقد قرارداد لازم الاجرا با مجری و اخذ وثائق و تضمینات سند زیر به ارزش وثائق و تضمینات ارزیابی شده ثبت می‌شود.

بد: تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات) ^{۱۵} *****
بس: طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات) *****
بد: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات) *****
بس: تعهدات بانک بابت بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات) *****

۲. زمان فروش گواهی‌های راستین سند زیر به میزان کل مقدار تامین مالی بطور خودکار ثبت می‌شود.

بد: صندوق بانکداری راستین / حساب مشتری (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بس: صندوق گواهی‌های راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بد: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های فروش رفته)*****
بس: تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****

۳. زمان واریز وجه به حساب مجری طرح بصورت دفعتاً واحده و یا تدریجی باید اسناد حسابداری ذیل ثبت شود.

بد: صندوق گواهی‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)*****
بس: صندوق بانکداری راستین / حساب مجری (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بد: تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بس: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بد: تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بس: طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته) *****
بد: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح) *****
بس: تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح) *****

هرگونه پرداخت به مجری بابت پیشرفت فیزیکی پروژه یا پرداخت در یک مرحله به منزله تعهد واحد ارزیابی بانکداری راستین خواهد بود که اسناد بند ۳ ضروری است. زیر معین اسناد بند ۳ مشخص کننده آن است که چه بخشی از تامین مالی از محل فروش گواهی راستین به مجری پرداخت شده و این گواهی‌های متعلق به چه اشخاصی می‌باشند. اخذ اسناد مطابق با آیین نامه بانکداری راستین (پروفرما، فاکتور، اسناد گشایش اعتبار و ... قبض انبار، برگ سبز گمرکی، تعهد نامه و دریافت هر گونه اسناد مثبت به توسط واحد ارزیابی که دال بر ارزش پروژه باشد) معرف ارزش بالقوه پروژه خواهد بود که می‌بایست به تایید واحد ارزیابی بانک رسیده باشد.

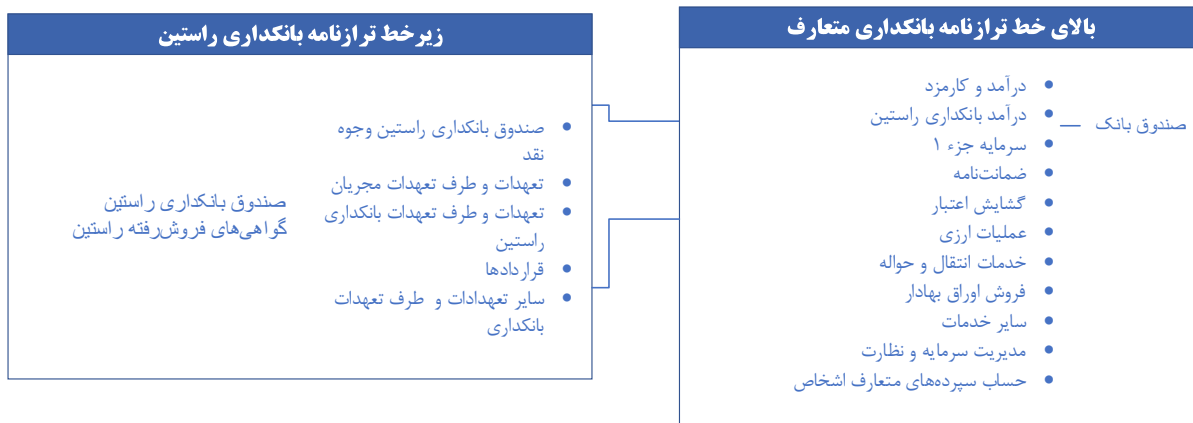
¹⁴ Rastin General Ledger (RGL)

¹⁵ ثبت وثائق و تضمینات و همچنین قراردادها می‌تواند در قالب حساب‌های انتظامی ثبت شود، ولی به منظور تاکید بر نظارت‌های داخلی در بانکداری راستین ضروری است که در قالب تعهدات ثبت شود.

۴. به هنگام فروش پروژه و تسویه حساب، اسناد حسابداری زیر ثبت می‌شود.

<p>بد: صندوق بانکداری راستین / حساب مجری / حساب خریدار پروژه *****</p> <p>بس: صندوق گواهی‌های راستین (اصل سرمایه فروش پروژه) *****</p> <p>بس: صندوق گواهی‌های راستین (ارزش افزوده پروژه) *****</p> <p>بد: طرف تعهدات مجری بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های فروش رفته) *****</p> <p>بس: تعهدات مجری بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های فروش رفته) *****</p>
<p>بد: تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح) *****</p> <p>بس: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح) *****</p>
<p>بد: صندوق گواهی‌های راستین (اصل سرمایه فروش پروژه) *****</p> <p>بد: صندوق گواهی‌های راستین (ارزش افزوده پروژه) *****</p> <p>بس: حساب سرمایه‌گذار (بابت سود و سهم‌الشرکه سپرده‌گذاری در بانکداری راستین) *****</p> <p>بس: حساب مجری (بابت سود و سهم‌الشرکه مجری)</p> <p>بس: درآمد بانک (بابت نظارت، سود و ...)</p>
<p>بد: طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تائق و تضمینات) *****</p> <p>بس: تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تائق و تضمینات) *****</p>
<p>بد: تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تائق و تضمینات) *****</p> <p>بس: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تائق و تضمینات) *****</p>

در شکل (۱) و جدول (۱) نحوه ارتباط داده‌های مالی در ترازنامه بانکداری راستین مطابق با اسناد حسابداری فوق نشان داده شده است. اقلام زیر خط ترازنامه نیز مانند بالای خط ترازنامه دارای زیرسرفصل‌های معین مربوط به هر سرفصل می‌باشد که می‌توان تعداد گواهی‌های راستین هر محصول و برای هر مشتری را گزارش‌گیری کرد. به بیان دیگر دفترکل بانکداری راستین (RGL) با سامانه فروش گواهی‌های راستین مرتبط و یکپارچه است و به محض عقد قرارداد با مجری و فروش گواهی‌های راستین اسناد حسابداری صادره در طبقه خود قرار می‌گیرند. هرگونه واریز وجه به حساب مجری در اسناد حسابداری به منزله تعهدات مجری بابت تملیک وجوه سرمایه‌گذاران (سپرده‌گذاران) بانکداری راستین تلقی خواهد شد و از سوی دیگر واحد ارزیابی موظف به نظارت و اخذ اسناد مطابق با آیین نامه بانکداری راستین خواهد بود که به منزله تعهد بانک نسبت به ارزیابی و نظارت بر طرح است.

شکل (۱): ارتباط داده‌ای اقلام زیر خط ترازنامه و بالای خط در بانکداری راستین

جدول ۱: ترازنامه شبیه‌سازی شده (اقلام زیر خط ترازنامه) بانکداری راستین

بستانکار	بدهکار																																																						
<p>۱. طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تأیق و تضمینات)</p> <p>تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تأیق و تضمینات)</p> <p>+ پروژه A</p> <p>+ پروژه B</p> <p>۲. صندوق بانکداری راستین/گواهی راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)</p> <p>+ پروژه A</p> <p>+ کد مشتری الف</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>کد سریال</th> <th>نوع گواهی</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>*****</td> <td>۵۰۰۰۰۰۰</td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td>۲۰۰۰۰۰۰</td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td>۱۰۰۰۰۰۰</td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <p>+ کد مشتری ب</p> <p>+ کد مشتری ج</p> <p>۲. طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)</p> <p>۳. تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح) + پروژه A</p>	کد سریال	نوع گواهی	*****	۵۰۰۰۰۰۰	*****		*****		*****		*****		*****	۲۰۰۰۰۰۰	.		.		*****		*****	۱۰۰۰۰۰۰	.		.		*****		<p>۱. تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تأیق و تضمینات)</p> <p>طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد و تأیق و تضمینات)</p> <p>+ پروژه A</p> <p>+ پروژه B</p> <p>۳. صندوق بانکداری راستین (وجه نقد)</p> <p>+ پروژه A</p> <p>+ کد مشتری الف</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>کد سریال</th> <th>نوع گواهی</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>*****</td> <td>۵۰۰۰۰۰۰</td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td>۲۰۰۰۰۰۰</td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td>۱۰۰۰۰۰۰</td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>*****</td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <p>+ کد مشتری ب</p> <p>+ کد مشتری ج</p> <p>۳. طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح)</p> <p>۴. صندوق گواهی بانکداری راستین (اصل سرمایه فروش پروژه)</p> <p>۴. صندوق گواهی بانکداری راستین (ارزش افزوده)</p>	کد سریال	نوع گواهی	*****	۵۰۰۰۰۰۰	*****		*****		*****		*****	۲۰۰۰۰۰۰	.		.		*****		*****	۱۰۰۰۰۰۰	.		.		*****	
کد سریال	نوع گواهی																																																						
*****	۵۰۰۰۰۰۰																																																						
*****																																																							
*****																																																							
*****																																																							
*****																																																							
*****	۲۰۰۰۰۰۰																																																						
.																																																							
.																																																							
*****																																																							
*****	۱۰۰۰۰۰۰																																																						
.																																																							
.																																																							
*****																																																							
کد سریال	نوع گواهی																																																						
*****	۵۰۰۰۰۰۰																																																						
*****																																																							
*****																																																							
*****																																																							
*****	۲۰۰۰۰۰۰																																																						
.																																																							
.																																																							
*****																																																							
*****	۱۰۰۰۰۰۰																																																						
.																																																							
.																																																							
*****																																																							

نمونه عملیاتی

در ذیل به ذکر مثالی عملیاتی برای مشارکت در سود و زیان یک طرح خاص در قالب بانکداری راستین می‌پردازیم. فرض کنید، تاجری در بخش بازرگانی نیاز به تأمین مالی ۶ ماهه در قالب بانکداری راستین به مبلغ ۱۳ میلیارد ریال دارد که از این مقدار ۳ میلیارد ریال به عنوان آورده خود و ۱۰ میلیارد ریال مابقی از طریق بانکداری راستین تأمین مالی می‌شود. فرض می‌شود مال التجاره بازرگان در قالب قرارداد تأمین مالی مضاربه^{۱۶} (MFS) به مبلغ

^{۱۶} تأمین مالی مضاربه (MFS): نوعی مضاربه است تحت مقررات بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین که در آن بانک طرح‌نامه مجری در امر خرید و فروش (تجارت) را به سپرده‌گذاران معرفی و با فروش گواهی مضاربه به آنان منابع لازم را برای انجام عملیات مضاربه تجهیز و در اختیار مضارب قرار می‌دهد. در تأمین مالی مضاربه (MFS) از گواهی مضاربه و گواهی مضاربه ادواری استفاده می‌شود. بیدآباد، بیژن، آقاییگی، ژینا، امیراستوار، آذرنگ، هزاوه، ابوالفضل، شفیع، علیرضا، نفیسی زیده سرائی، سعید، مهدی‌زاده، علیرضا، حیات‌داودی، علی، حسین‌پور، بیژن، حسینی، سید علی، شالی، اکبر، کاشفی، محمد، الهیاری فرد، محمود، صفایی‌پور، محمد، کوثری، علی،

۲۵ میلیارد ریال به فروش می‌رسد.

انتشار گواهی مضاربه با ترکیب ۵۰٪ گواهی ۱۰ میلیون ریالی، ۳۰٪، ۲۰ میلیون ریالی و ۲۰٪، ۵۰ میلیون ریالی) و اخذ تضمین قابل قبول به مبلغ ۱۶ میلیارد ریال مطابق با آیین نامه بانکداری راستین، عملیات زیر در سامانه مربوط به شرح ذیل انجام می‌شود.

تمام اسناد حسابداری زیر در زیر خط ترازنامه ثبت می‌شود (ارقام به میلیارد ریال)

میلیارد ریال

ثبت عملیات حسابداری

مرحله اول : عقد قرارداد

۱۶	بد: تعهدات مجریان بابت پروژه‌های MFS (قرارداد و وثائق و تضمینات)
۱۶	بس: طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های MFS (قرارداد و وثائق و تضمینات)
۱۶	بد: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (قرارداد و وثائق و تضمینات)
۱۶	بس: تعهدات بانک بابت بانک بابت پروژه‌های MFS (قرارداد و وثائق و تضمینات)

مرحله دوم : فروش گواهی‌های راستین

۱۳	بد: صندوق بانکداری راستین / حساب مشتری (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بس: صندوق گواهی‌های راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بد: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بس: تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (گواهی‌های راستین فروش رفته)

مرحله سوم : واریز وجوه صندوق پروژه‌ها به حساب مجری

۱۳	بد: صندوق گواهی‌های MFS بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بس: صندوق بانک / حساب مجری (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بد: تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بس: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بد: تعهدات مجریان بابت پروژه‌های MFS (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بس: طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های MFS (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بد: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (واحد ارزیابی طرح)
۱۳	بس: تعهدات بانک بابت پروژه‌های MFS (واحد ارزیابی طرح)

عین‌اله زاده، باقر، نعیمی، مهستی، خلیلی ولائی، نادیا و شاکری. (۱۳۸۹). طرح تفصیلی مشارکت مالی مضاربه (MFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، بانک ملی ایران، تهران. <http://www.bidabad.ir/doc/detailed-mfs.pdf>
بیژن بیدآباد، مشارکت مالی مضاربه (MFS)، ۱۳۸۹. در نوبت چاپ در پژوهش‌نامه بانک مسکن، فصلنامه علمی و کاربردی بانک مسکن. <http://www.bidabad.ir/doc/mfs-paper-fa.pdf>

مرحله چهارم: به هنگام فروش پروژه، محاسبات و اسناد حسابداری زیر ثبت می‌شود.

بهای تمام شده طرح	$10 + 3 = 13$
ارزش افزوده + بهای تمام شده = ارزش بازدهی کار + ارزش آورده + ارزش سرمایه پرداخت شده	
قیمت فروش طرح = ارزش افزوده + بهای تمام شده طرح	$13 + 12 = 25$
نسبت بازدهی سرمایه سپرده‌گذار = (ارزش سرمایه سپرده‌گذار) ÷ (بهای تقویمی طرح)	$10 \div 25 = 0/4$
نسبت بازدهی آورده مجری = (ارزش آورده مجری) ÷ (بهای تقویمی طرح)	$3 \div 25 = 0/12$
نسبت بازدهی کار مجری = (ارزش افزوده طرح) ÷ (بهای تقویمی طرح)	$12 \div 25 = 0/48$

میزان سهم سپرده‌گذار و مجری از ارزش افزوده از حاصل ضرب نسبت بازدهی آنها در ارزش افزوده طرح به دست خواهد آمد. به عبارت دیگر:

میزان سهم سپرده‌گذار از ارزش افزوده = (نسبت بازدهی سرمایه سپرده‌گذار) × (ارزش افزوده طرح)	$0/4 \times 12 = 4/8$
میزان سهم آورده مجری از ارزش افزوده = (نسبت بازدهی آورده مجری) × (ارزش افزوده طرح)	$0/12 \times 12 = 1/44$
میزان سهم کار مجری از ارزش افزوده = (نسبت بازدهی کار مجری) × (ارزش افزوده طرح)	$0/48 \times 12 = 5/76$

میزان سهم سپرده‌گذار از قیمت فروش طرح از جمع میزان سهم سپرده‌گذار از ارزش افزوده بعلاوه سپرده وی به دست می‌آید. همچنین میزان سهم مجری از قیمت فروش طرح از جمع میزان سهم آورده مجری از ارزش افزوده بعلاوه میزان سهم کار مجری از ارزش افزوده بعلاوه آورده مجری به دست خواهد آمد. به عبارت دیگر:

میزان سهم سپرده‌گذار از قیمت فروش طرح = (میزان سهم سپرده‌گذار از ارزش افزوده) + (سپرده سپرده‌گذار)	
میزان سهم سپرده‌گذار از قیمت فروش طرح =	$4/8 + 10 = 14/8$
میزان کل سهم مجری از قیمت فروش طرح = (میزان سهم آورده مجری از ارزش افزوده) + (میزان سهم کار مجری از ارزش افزوده)	

میزان کل سهم مجری از قیمت فروش	$1/44 + 5/76 + 3 = 10/2$
سهم مجری از طرح + سهم سپرده‌گذار از طرح = ارزش افزوده + سرمایه سپرده‌گذار + آورده مجری	
ارزش افزوده = بازدهی کار + بازدهی آورده + بازدهی سرمایه پرداخت شده	$5/76 + 1/44 + 4/8 = 12$

حال اسناد حسابداری در سرفصل‌های زیر خط ترازنامه به شرح جدول زیر ثبت می‌شوند:

میلیارد ریال	ثبت حسابداری در دفاتر
۲۵	بد: صندوق بانکداری راستین / حساب مجری / حساب خریدار پروژه
۱۳	بس: صندوق گواهی‌های راستین (اصل سرمایه فروش پروژه)
۱۲	بس: صندوق گواهی‌های راستین (ارزش افزوده پروژه)
۱۳	بد: طرف تعهدات مجری بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بس: تعهدات مجری بابت پروژه‌های بانکداری راستین (گواهی‌های راستین فروش رفته)
۱۳	بد: تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح)
۱۳	بس: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (واحد ارزیابی طرح)
۰/۳۹	بد: صندوق بانک / حساب سپرده‌گذاران / مجری
۱۳	بد: صندوق بانکداری راستین (اصل سرمایه فروش پروژه + درآمد بانک)
۱۲	بد: صندوق بانکداری راستین (ارزش افزوده پروژه)
۱۴/۸	بس: حساب سپرده‌گذار (بابت سود و سهم‌الشرکه سپرده‌گذار در بانکداری راستین)
۱۰/۲	بس: حساب مجری (بابت سود و سهم‌الشرکه مجری)
۰/۰۳ × ۱۳ = ۰/۳۹	بس: درآمد بانک (بابت نظارت، سود) ^{۱۷}
۱۳	بد: طرف تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات)
۱۳	بس: تعهدات مجریان بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات)
۱۳	بد: تعهدات بانک بابت بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات)
۱۳	بس: طرف تعهدات بانک بابت پروژه‌های بانکداری راستین (قرارداد وثائق و تضمینات)

ثبت حسابداری سایر محصولات و خدمات بانکداری راستین منطبق با فرآیند تعریف شده فوق انجام می‌شود.

نتیجه‌گیری

بطور کلی منابع در اختیار بانک در بانکداری راستین وجوه مالکانه بانک نیست و لذا ثبت آن در زیر خط ترازنامه صورت می‌پذیرد. بلکه وام‌ها و تسهیلات پرداخت شده بانک یعنی سپرده‌ها و تسهیلات اعطایی همگی در زمره تعهدات و امانی بوده و باید زیر خط ترازنامه درج شوند. وجوه صندوق بانکداری راستین جزو ذخایر اضافی بانک محسوب نمی‌شود که در ذخایر آزاد جهت وام دهی استفاده شود بلکه در زیر خط ترازنامه ثبت می‌شود که به همان میزان به به مجری طرح متعهد است تا وجوه بر حسب میزان پیشرفت به طرح مورد نظر تزریق شود. دیگر مسئله تعلق نماء به اصل است که لازمه آن تفکیک حسابداری هر فعالیت بصورت مجزاست. و در نتیجه سود یا زیان هر فعالیت باید به همان فعالیت تخصیص داده شوند و نه به دیگر فعالیت‌های مالی بانک. حسابداری مشارکت راستین با ارائه روشی منسجم برای حل موارد فوق و بسیاری موارد دیگر عملاً راحل منطقی و مستدل این مسائل را در چارچوب عملیات مشارکت ارائه می‌نماید.

^{۱۷} به بیان دیگر: درآمد بانک بابت خدمات مدیریت سرمایه ۳٪ کل تامین مالی (شامل آورده سپرده‌گذار و مجری است) که از سهم سپرده‌گذار و مجری کسر و به حساب درآمد بانک واریز می‌شود.

- مستندات بانکداری مشارکت راستین در وبسایت <http://www.bidabad.ir> قابل دسترس است.
- بیدآباد، بیژن. (۱۳۹۴). بانکداری راستین، جلد اول: مباحث نظری. مؤسسه نوین پژوهان.
- بیدآباد، بیژن. (۱۳۹۴). بانکداری راستین، جلد دوم: مباحث کاربردی. مؤسسه نوین پژوهان.
- بیدآباد، بیژن. (۱۳۹۴). بانکداری راستین، جلد سوم: مباحث اجرائی. مؤسسه نوین پژوهان.
- بیدآباد، بیژن و الهیاری فرد، محمود. (۱۳۹۲). حسابداری بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، مجموعه مقالات کنفرانس مدیریت توسعه پولی و بانکی، بانک انصار، ۹-۸ بهمن ۱۳۹۲، تهران.
- بیدآباد، بیژن و الهیاری فرد، محمود. (۱۳۹۲). حسابداری مشارکت راستین. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-mosharekat-accounting-fa.pdf>
- بیدآباد، بیژن، امیراستوار، آذرنگ، عبداللهی، سعید، الهیاری فرد، محمود، پردل، اسکندر، حیدری، مریم، شفیعی، علیرضا و پوربهرروز، محمدعلی. (۱۳۹۱). پیشنهاد لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-bill.pdf>
- بیدآباد، بیژن، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنهاد آئین نامه اجرائی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-banking-regulation.pdf>
- بیدآباد، بیژن، الهیاری فرد، محمود. (۱۳۹۲). حسابداری مشارکت در سود و زیان (PLS). مجموعه مقالات کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی، بانک انصار، ۹-۸ بهمن ۱۳۹۲، تهران. <http://www.bidabad.ir/doc/PLS-accounting-fa.pdf>
- بیدآباد، بیژن، ژینا آقابگی، آذرنگ امیراستوار، ابوالفضل هزاوه، علیرضا شفیعی، سعید نفیسی زیده سرائی، علیرضا مهدی زاده، علی حیات داودی، بیژن حسین پور، سید علی حسینی، اکبر شالی، محمد کاشفی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی پور، علی کوثری، باقر عین اله زاده، مهستی نعیمی، نادیا خلیلی و لائی، شاکری. (۱۳۸۹). طرح تفصیلی مشارکت مالی مضاربه (MFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، بانک ملی ایران، تهران. <http://www.bidabad.ir/doc/detailed-mfs.pdf>
- بیدآباد، بیژن، مشارکت مالی مضاربه (MFS)، ۱۳۸۹. در نوبت چاپ در پژوهشنامه بانک مسکن، فصلنامه علمی و کاربردی بانک مسکن. <http://www.bidabad.ir/doc/mfs-paper-fa.pdf>
- سامانه اطلاع رسانی بانک مرکزی <http://www.cbi.ir/category/3719.aspx>
- Bidabad, Bijan. Allahyarifard, Mahmoud. (2010). Accounting Procedures for Profit and Loss Sharing (PLS) Banking. <http://www.bidabad.ir/doc/PLS-accounting-en.pdf>
- Bidabad, Bijan. Allahyarifard, Mahmoud. Sherafati, Mahshid. (2019). Rastin Partnership Accounting, Part I: General Procedure, Journal of Islamic Accounting and Business Research, Vol. 10 No. 4, pp. 490-511, 2019. <http://www.bidabad.ir/doc/rastin-partnership-accounting-I-en.pdf> <https://doi.org/10.1108/JIABR-04-2016-0049>
- Bidabad, Bijan. (2021). Rastin Partnership Accounting, Part II: Mudarabah Financial Sharing (MFS). 2019. Global Journal of Management and Business Research: C Finance, Volume 21, Issue 3, Version 1.0, 2021.

<http://www.bidabad.ir/doc/rastin-partnership-accounting-II-en.pdf>
<https://journalofbusiness.org/index.php/GJMBR/article/view/3415/3316>

- Bidabad, Bijan. Rastin Partnership Accounting: Part III: Instalment Financial Sharing (IFS). 2019.
<http://www.bidabad.ir/doc/rastin-partnership-accounting-III-en.pdf>
- Solé, Juan. (2007). Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems, Monetary and Capital Markets Dept., IMF Working Paper, WP/07/175, International Monetary Fund.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07175.pdf>
- Thiemann, M. (2014). The impact of meta-standardization upon standards convergence: the case of the international accounting standard for off-balance-sheet financing. *Business and Politics*, 16(01), 79–112.